

**Лободіна Зоряна Миколаївна**

*К.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів ім. С. І. Юрія  
Тернопільського національного економічного університету*

## **ВИТРАТИ БЮДЖЕТНИХ КОШТІВ ЯК ІНСТРУМЕНТ ВПЛИВУ НА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК**

Соціально-економічні трансформації, які відбуваються в Україні з часів проголошення її незалежності, супроводжуються загостренням таких проблем як високий рівень тінізації національної економіки, хронічні фіскальні дисбаланси, нерівномірність розподілу доходів у суспільстві, зростання державної заборгованості, неефективне використання трудового, природно-ресурсного та геополітичного потенціалів тощо. Відтак для задоволення потреб суспільства та мінімізації негативної дії факторів, які є причиною сповільнення соціально-економічного розвитку держави, її вплив на економічні процеси посилюється, а функції розширюються. Зазначене зумовлює зміну векторів політики держави, зростання абсолютного обсягу витрат бюджету держави та їхньої частки у ВВП (з 32,44% у 2004 р. до 47,07% у 2016 р.).

Збільшення обсягу використання бюджетних коштів на реалізацію функцій держави відбувалося не тільки за рахунок зростання обсягу і частки централізованого у процесі розподілу ВВП до державного та місцевих бюджетів – з 25,6% у 2004 р. до 32,85% у 2016 р., яке супроводжувалося посиленням податкового тиску – з 17,66% до 27,31% відповідно, але й стрімким зростанням обсягу запозичень (зокрема, у 2009 р., 2014 р. та 2015 р.), внаслідок чого невпинно зростала державна заборгованість – упродовж 2004–2016 рр. у 24,4 разу з 67,7 млрд. грн. до 1650,8 млрд. грн.

Використання бюджетних коштів забезпечується за допомогою елементів бюджетного механізму держави:

— методів: бюджетне прогнозування і планування, бюджетне забезпечення, бюджетне регулювання, бюджетний контроль, трансфертний метод і ін.;

— форм: бюджетне фінансування, бюджетне кредитування, погашення (рефінансування, реструктуризація) боргових зобов'язань;

— інструментів: видатки, бюджетні кредити, бюджетні резерви, трансферти (міжбюджетні – дотації, субвенції; державні трансферти юридичним і фізичним особам), бюджетні інвестиції, державні позики, витрати тощо;

— важелів : посадовий оклад, фінансовий норматив бюджетної забезпеченості, інші норми і нормативи, проценти за користування державними позиками, ліміти, резерви, санкції, штрафи, пені і т.д.

Упродовж 2004–2016 рр. обсяг бюджетних коштів, акумульованих у державному та місцевих бюджетах для забезпечення реалізації функцій держави, зріс у 9,7 разу до 1121,67 млрд. грн. у 2016 р. (в т.ч. обсяг видатків бюджету держави – у 8,2 разу до 835,83 млрд. грн.), обсяг ВВП – у 6,7 разу до 2383,18 млрд. грн. Середній темп приросту обсягу витрат та видатків бюджету держави становив 20,8% та 19,2% і перевищував середній темп приросту обсягу ВВП на 3,7% та 2,1% відповідно.

Практичне застосування бюджетного механізму відображається не тільки в обсягах бюджетних коштів, спрямованих на забезпечення діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування для реалізації їх функцій, тобто витратах бюджету держави, але й у їх структурі (табл. 1).

*Таблиця 1*

**Структура витрат Державного та місцевих бюджетів  
України за видами діяльності держави, % [2]**

<b>Види діяльності</b>	<b>2004</b>	<b>2005</b>	<b>2006</b>	<b>2007</b>	<b>2008</b>	<b>2009</b>	<b>2010</b>	<b>2011</b>	<b>2012</b>	<b>2013</b>	<b>2014</b>	<b>2015</b>	<b>2016</b>
Операційна	71,28	70,34	78,62	77,16	76,36	68,27	75,01	72,64	73,44	73,10	62,81	52,93	68,66
Інвестиційна	17,91	10,24	12,71	15,68	11,57	4,65	6,53	7,98	6,54	4,45	2,49	3,86	6,52
Фінансова	10,81	19,43	8,67	7,16	12,08	27,07	18,46	19,38	20,02	22,45	34,70	43,21	24,82

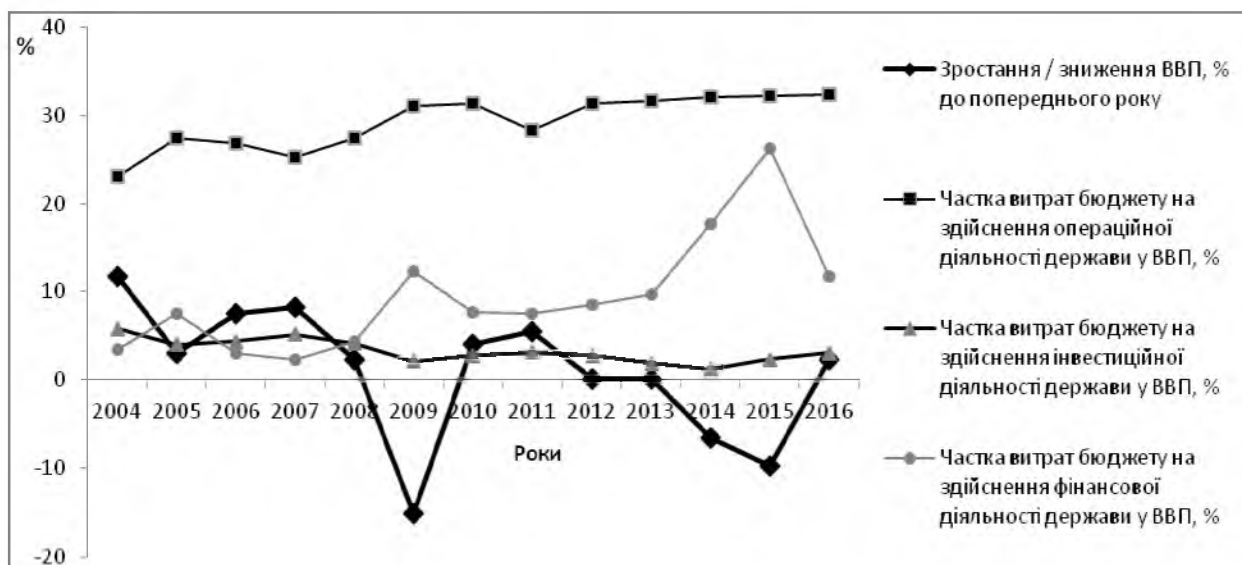
Напрями і структура витрат бюджету держави завжди були і залишаються предметом дискусій як науковців, так і практиків. За сучасних умов перерозподіл бюджетних коштів між сферами діяльності держави, які забезпечують реалізацію її функцій, залежить від компромісної домовленості між суспільством та державою стосовно рівня фінансування соціальних благ [4, с. 138].

Аналіз даних, наведених у табл. 1, свідчить, що найбільше бюджетних ресурсів держава витрачала на здійснення операційної діяльності – 70,82% (середній показник за 2004–2016 рр.), дещо менше – фінансової – 20,64% та найменше – інвестиційної – 8,55%.

Упродовж 2004–2016 рр. спостерігалася тенденція до зниження частки витрат бюджету держави на операційну діяльність – від 71,28% у 2004 р. до 68,66% у 2016 р. та інвестиційну діяльність – від 17,91% до 6,52% у загальному обсязі використаних бюджетних коштів із одночасним

зростанням витрат на фінансову діяльність – від 10,81% до 24,82% відповідно. Це негативно вплинуло на темпи зростання національної економіки та добробуту населення.

У періоди, як видно із даних рис. 1, коли спостерігалось зменшення обсягів бюджетного інвестування відбувалося зниження обсягів реального ВВП і навпаки. Адже саме бюджетні інвестиції виконують стимулюючу функцію, оскільки їх «... головне призначення полягає у розвитку інфраструктури, що в цілому позитивно впливає на соціальний та економічний розвиток країни» [1, с. 47–58].



**Рис. 1. Динаміка частки витрат Державного та місцевих бюджетів України на здійснення операційної, інвестиційної та фінансової діяльності держави у ВВП та зміни обсягу реального ВВП у 2004–2016 рр., %**

*Джерело: побудовано автором за даними [2; 3]*

З метою виявлення кореляційних зв'язків та залежності між показниками обсягу валового внутрішнього продукту ( $y$ ), обсягу витрат бюджету на операційну ( $x_1$ ), інвестиційну ( $x_2$ ) та фінансову ( $x_3$ ) діяльність за період 2004–2016 рр., побудуємо кореляційну матрицю:

$$\begin{pmatrix} & y & x_1 & x_2 & x_3 \\ y & 1 & & & \\ x_1 & 0,9970 & 1 & & \\ x_2 & 0,7391 & 0,7050 & 1 & \\ x_3 & 0,8151 & 0,8301 & 0,4340 & 1 \end{pmatrix}$$

Із матриці видно, що показники витрат бюджету на операційну та фінансову діяльність – мультиколінеарні (коефіцієнт кореляції між показниками  $x_1$  та  $x_3$  становить 0,8301). Відтак виключаємо показник, вплив якого на результуючий (ВВП) менший – витрати бюджету на фінансову діяльність.

За результатами кореляційно-регресійного аналізу залежності зміни обсягу валового внутрішнього продукту ( $y$ ) від зміни обсягу витрат бюджету на операційну ( $x_1$ ) та інвестиційну ( $x_2$ ) діяльність за період 2004–2016 рр. встановлено, що такий зв'язок можна формалізувати у вигляді рівняння:

$$y = 93,5716 + 2,7598x_1 + 2,8993x_2$$

Оскільки коефіцієнт множинної кореляції становить 0,998, між зазначеними показниками спостерігається прямий тісний зв'язок. Коефіцієнти моделі статистично значущі (критичне значення  $t$  - статистики Стьюдента 2,179). Коефіцієнт детермінації ( $R=0,998$ ) свідчить про високий рівень адекватності зазначеної моделі та про те, що зміна величини обсягу ВВП залежить від зміни обсягу витрат бюджету держави на 99,8%. Збільшення обсягу використаних бюджетних коштів на операційну діяльність на 1% при фіксованих витратах на інвестиційну діяльність приводить до збільшення обсягу ВВП на 2,76%, збільшення обсягу використаних бюджетних коштів на інвестиційну діяльність на 1% при фіксованих витратах на операційну діяльність – на 2,8%. Одночасне збільшення витрат бюджету держави на операційну та інвестиційну діяльність на 1% збільшує обсяг ВВП в середньому на 5,7%.

Такий вплив можна пояснити тим, що у процесі здійснення операційної та інвестиційної діяльності держава вкладає бюджетні кошти у розвиток власної економіки, у той час як витрати на фінансову діяльність включають такий напрям використання бюджетних коштів як погашення державної заборгованості, що у випадку із зовнішніми кредиторами не передбачає таких вкладень.

Отже, органам державної влади та місцевого самоврядування у процесі формування та реалізації бюджетної політики доцільно :

— переглянути пріоритети у витрачанні бюджетних коштів у бік збільшення частки витрат на інвестиційну та операційну діяльність із одночасним її зменшенням на фінансову;

— підвищувати ефективність використання витрачених бюджетних ресурсів.

### *Література:*

1. Easterly W., Rebelo S. Fiscal Policy and Economic Growth: an Empirical Investigation. *Journal of monetary economics*. 1993. № 32 (3). P. 47–58.
2. Звіти Державної казначейської служби України про виконання Державного та місцевих бюджетів України за 2004–2016 рр. URL : <http://www.treasury.gov.ua>.
3. Експрес-випуски Державної служби статистики України «Валовий внутрішній продукт України» за 2004–2016 роки. URL : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
4. Савчук Н. В. Бюджетні пріоритети України у контексті суспільного вибору : монографія. К. : КНЕУ, 2014. 325 с.

**Лопушняк Галина Степанівна**

*Д.е.н., професор, професор кафедри  
управління персоналом та економіки праці*

*Київського національного економічного університету ім. В. Гетьмана*

## **СОЦІАЛЬНА ЕФЕКТИВНІСТЬ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ**

В умовах обмеженості державних фінансових ресурсів і відсутності достатньої кількості пропозицій комерційних банків задовольнити потреби реального сектора економіки у довгострокових кредитах, значну роль у соціально-економічному розвитку України відіграє її науково-обґрунтована інвестиційна політика. Вона визначає реальні джерела, напрямки і структуру інвестицій, здійснення раціональних і ефективних відтворювальних процесів під виконання загальнодержавних, регіональних і місцевих соціально-економічних і технологічних програм, відтворювальних процесів на макро- і мікроекономічному рівнях.

Багато соціальних проблем за умови ефективної системи державного управління можуть бути вирішені за допомогою інвестицій шляхом створення нових робочих місць, інноваційного навчання і перепідготовки працівників, підвищення продуктивності праці, росту заробітної плати, економічної зацікавленості працівників і підприємців у високоефективному використанні накопиченого людського капіталу, підвищенні рівня і якості життя. Тому дослідження соціальної складової інвестиційної політики є досить актуальним на будь-якому етапі розвитку суспільства.